

Britse Marxisten over de staat

Mary Bloem

Bespreking van Simon Clarke (ed) - *The State Debate*, MacMillan, London, 1991, ± 270 blz, £ 15.

The State Debate is een bundel op het gebied van de marxistische staatstheorie, samengesteld en voorzien van een inleiding door Simon Clarke. De centrale vraag van de marxistische staatstheorie is op welke wijze de staat vanuit de marxistische theorie moet worden benaderd en geanalyseerd. Het gebied van de marxistische staatstheorie kenmerkt zich door tegenstellingen, polemieken en debatten. De verschillende hoofdstukken van *The State Debate* geven het verloop weer van het debat van een groep Britse marxisten van de Conference of Socialist Economists (CSE), dat in de jaren zeventig is gevoerd. De inleiding van Clarke, zijn keuze van de verschillende hoofdstukken en de volgorde waarin hij deze heeft geplaatst maken *The State Debate* tot een persoonlijke weergave van het debat.

Het debat van de CSE vindt plaats tegen de achtergrond van twee marxistische debatten die vanaf begin jaren zestig zijn gevoerd in veel bredere kring in Engeland en in Duitsland. In Engeland vormde het boek van Miliband, *The State in Capitalist Society* (1969), aanleiding voor een debat met Poulantzas, dat bekend is geworden als het 'structuralisme-vs-instrumentalisme'-debat. In Duitsland begint in de jaren zeventig het 'staatsafleidings'-debat, onder andere in reactie op de 'logica van het kapitaal' school uit Berlijn. 'Logica van het kapitaal' studies proberen vorm en functies van de kapitalistische staat af te leiden uit de kapitalistische produktiewijze en haar bestaansvoorwaarden. De scheiding tussen staat en economie vloeit voort uit de aard van de produktiewijze en is noodzakelijk, omdat er een onafhankelijke instantie nodig is die de voorwaarden voor de accumulatie van kapitaal kan waarborgen (Jessop, 1977). Het 'staatsafleidings'-debat benadrukt zowel het belang van een historische dimensie als van de klassenstrijd in een analyse van de kapitalistische staat. 'Staatsafleidings'-studies proberen de staat als politieke vorm af te leiden uit de

historische ontwikkeling van de kapitalistische produktiewijze die de klassenstrijd genereert. Het doel van het 'staatsafleidings'-debat is het ontwikkelen van een materialistische theorie van de staat, dat wil zeggen een theorie over de relatie tussen de staat en de uiterlijke verschijningsvorm van de kapitalistische produktiewijze (Holloway en Picciotto, 1978).

De Britse marxisten van de CSE hebben lessen getrokken uit het Duitse debat en het debat tussen Miliband en Poulantzas. De les van het Miliband-Poulantzas debat was de les die Holloway en Picciotto meegaven aan de CSE. Holloway en Picciotto meenden dat Miliband en Poulantzas beiden 'politicisten' zijn, ondanks hun vermeende tegenstelling. Miliband en Poulantzas richten zich allebei op de politiek als autonoom onderzoeksobject. De werkelijke tegenstelling is niet die tussen Miliband en Poulantzas, maar die tussen hen als 'politicisten' en 'economisch reductionisten'. 'Economisch reductionisten', waaronder bijvoorbeeld Neo-Ricardianen, besteden omgekeerd geen aandacht aan de politiek. Zij beargumenteren dat de activiteiten van de staat direct volgen uit de vereisten van het kapitaal, oftewel uit de economische sfeer. De kritiek op zowel het 'economisch reductionisme' als het 'politicisme' van Miliband en Poulantzas, is het analytische onderscheid tussen de economische sfeer en de politieke sfeer. Een dergelijke scheiding tussen economie en politiek staat een goede analyse van de staat in de weg (vgl Holloway en Picciotto, 1978, 3-15). De les van het Duitse debat was dat 'logica van het kapitaal' studies aan een complexe vorm van reductionisme leiden. 'Logica van het kapitaal' studies baseren de noodzakelijkheid van de staat op basis van specifieke kenmerken van de economie. De economie bepaalt de vorm en de invloed van de staat. Er is geen wederkerige invloed van de staat op de economie. Binnen dit raamwerk kan het ontstaan van de staat niet worden verklaard. In die zin zijn 'logica van het kapitaal' studies a-historisch. De 'staatsafleidings'-benadering heft dit probleem op, omdat zij de staat logisch én historisch uit de produktieverhoudingen wil afleiden.

Het theoretische vertrekpunt van *The State Debate* wordt geschetst in het tweede hoofdstuk, waarin Clarke een scherpe veroordeling verwoordt van het werk van Poulantzas. Clarke vindt zijn inspiratie in een opleving van de marxistische theorie die hij wil wegleiden van dogmatisme en van bourgeois-sociologie. De centrale stelling is dat dit doel niet bereikt kan worden met behulp van de theorieën van Poulantzas, omdat deze gebouwd zijn op de fundamenteën van bourgeois-sociologie. De bourgeois-fundering kenmerkt zich door een analytische scheiding van de technische produktieverhoudingen en de sociale produktieverhoudingen. Met het laatste worden de machtsverhoudingen tussen arbeiders en kapitaal-eigenaren bedoeld. Clarke vindt dat Marx de analyse van de surpluswaarde centraal stelt. Die surpluswaarde ontleent haar bestaan niet alleen aan de technische produktieverhoudingen, maar tevens aan de sociale

verhoudingen. Als Poulantzas echter meent de politiek te kunnen scheiden van de economie, brengt hij eenzelfde scheiding tussen technische en sociale produktieverhoudingen aan (Clarke, 1977). Aldus is Poulantzas als niet-marxist verbannen naar een bourgeois-ideologie.

Door de stortvloed van kritiek op Poulantzas verzuimt Clarke een theoretisch alternatief te bieden. De ontwikkeling van een alternatieve benadering vindt plaats in het derde hoofdstuk van Holloway en Piciotto. Hun benadering wijst in de richting van het 'staatsafleidings'-debat. Zij argumenteren dat een theorie van de kapitalistische staat de klassenstrijd als uitgangspunt dient te nemen. De klassenstrijd neemt verschillende historische vormen aan en in het kapitalisme bepalen de produktieverhoudingen die vorm. Een kenmerk van het kapitalisme is verder dat de sociale verhoudingen een verholde vorm aannemen. *Het Kapitaal* van Marx interpreteren zij als een materialistische kritiek op de aard van de produktieverhoudingen, die de uiterlijke verschijningsvormen aannemen van categorieën als geld, prijzen, winst, rente e.d. De kapitalistische staat verschijnt als institutioneel gescheiden vorm. Het is de taak van de marxistische theorie de verklaring van deze verschijningsvorm te leggen in de aard van de produktieverhoudingen.

Holloway en Piciotto pleiten ervoor de materialistische theorie van de staat verder te ontwikkelen op basis van *Het Kapitaal* en leveren hiervoor een aanzet in het tweede deel van hun hoofdstuk (Holloway en Piciotto, 1977).

In zijn inleiding op *The State Debate* geeft Clarke een specifieke interpretatie van het hoofdstuk van Holloway en Piciotto. Clarke meent dat Holloway en Piciotto willen benadrukken dat het belang van de klassenstrijd groter is dan dat van een logische en/of historische afleiding van de staat (Clarke, 1991, 41-44).

Voor een beter begrip van Clarke's interpretatie van Holloway en Piciotto's bijdrage is het zesde hoofdstuk geschikt. Hierin onderzoekt Clarke de relaties tussen de staat, de klassenstrijd en de reproductie van kapitaal. Zijn argumentatie begint met de stelling dat de institutionele scheiding tussen de staat en de uitbuitende klasse kenmerkend is voor iedere klassenmaatschappij. In geval van een kapitalistische maatschappij dient de overheersing van een klasse in een zogenaamd neutraal staatsapparaat verklaard te worden. De staat moet worden afgeleid uit een analyse van de klassenstrijd. Het uitgangspunt voor de analyse van de klassenstrijd is Marx' analyse van de tegenstellingen van de kapitalistische produktiewijze, op basis waarvan de klassenstrijd zich ontwikkelt (Clarke, 1983).

In hetzelfde zesde hoofdstuk ziet Clarke een fundamenteel verschil tussen zijn analyse en die van 'anderen', die, in tegenstelling tot hem, de analyse van de staat niet op basis van de klassenstrijd verrichten. In de inleiding vinden we wie Clarke met 'de anderen' bedoelt (1991, 1-69). Met de anderen bedoelt hij

Hirsch en Jessop, met wie zich volgens hem op het moment van schrijven, 1982, een scherpe scheiding voltrok. De papers van Hirsch (1983) en Jessop (1983) zouden gebaseerd zijn op het werk van de Franse reguleringsschool en Poulantzas, en hun benadering is derhave structureel-functionalistisch. De scheiding is dus tussen een vermeend structureel-functionalistische benadering van de staat, die Poulantzas eerder ontwikkelde en die door Hirsch en Jessop zou worden voortgezet, én de benadering die zich concentreert op de klassenstrijd en die Clarke voorstaat. Langs deze scheidslijn is het debat in *The State Debate* gestructureerd. *The State Debate* blijkt het debat in de CSE te zijn, dat tussen 1977 en 1985 plaatsvond, tussen structureel-functionalisten en klassentheoretici.

Het debat in *The State Debate* is het persoonlijke debat van Simon Clarke en daarmee zijn strijd om erkenning van een benadering van de staat vanuit de klassenstrijd tussen arbeid en kapitaal. Het is immers zijn keus geweest het debat te laten beginnen met een stellige afkeer van het werk van Poulantzas en daarmee van het structureel-functionalisme. Het is tevens zijn interpretatie van het hoofdstuk van Holloway en Piciotto (1977), die impliceert dat zij tevens de klassenstrijd centraal stellen. Hiermee trekt hij Holloway en Piciotto aan zijn kant van de streep die een sterke scheidslijn aanduidt tussen hem en de structureel-functionalisten. Het is zijn veroordeling van de papers van Hirsch (1983) en Jessop (1983) tot het structureel-functionalisme, waardoor zij aan de andere kant van de streep komen te staan.

Clarke laat ons in *The State Debate* het debat in de CSE aanschouwen door zijn bril waarop aan de binnenzijde staat geschreven: "de geschiedenis is de geschiedenis van de klassenstrijd". Die klassenstrijd is een strijd tussen arbeid en kapitaal en niet tussen bijvoorbeeld 'nieuwe sociale bewegingen', zoals Hirsch (1983) beweert. In zijn eigen woorden in een voetnoot: "The papers by (..) Joachim Hirsch and Bob Jessop provide a flavour of other sides of this debate. However, I make no apologies for the balance of the collection, or for the partisanship of this introduction!" (1991, 1).

Juist het hoofdstuk van Hirsch in *The State Debate*, waar Clarke zich tegen afzet, is interessant, omdat het de abstracte staatstheorie veel concreter maakt. Ondanks het feit dat de inspiratie ligt in actuele politieke ontwikkelingen, draait het in de kern van het debat in *The State Debate* om de vraag op welke theoretische uitgangspunten een marxistische analyse van de staat gebaseerd zou moeten zijn. Bij de beantwoording van deze vraag komen slechts weinigen toe aan het nader concreet invullen van de staat of het betrekken van de analyse op politieke ontwikkelingen. Een positieve uitzondering in dit verband is het hoofdstuk van Hirsch.

Hirsch bestudeert de Fordistische verzorgingsstaat van na de Eerste Wereldoorlog en de opkomst van 'nieuwe sociale bewegingen'. De Fordistische

fase is een nieuwe fase van het kapitalisme. De kenmerken zijn onder meer een geïntensiveerde accumulatie van kapitaal, een Tayloristische massaproductie, relatief hoge lonen en toenemende staatsinterventie gekoppeld aan een omvangrijke bureaucratie. De opkomst van de verzorgingsstaat en de groei van het bureaucratische apparaat betekent tegelijkertijd een teruggang van particuliere organisaties. Politieke partijen en vakbonden worden in de staatsbureaucratie opgenomen. De conflicten vinden nu plaats in het bureaucratische geheel en zijn conflicten geworden tussen gefragmenteerde klassen. Politieke partijen en vakbonden zijn niet langer de traditionele spreekbuizen van klassen, maar zijn massa-partijen geworden die zich meer en meer gedragen als de staat.

In het corporatistische systeem van massa-integratie zijn verschillende belangen niet langer vertegenwoordigd. Jongeren, gehandicapten, immigranten, milieu-activisten e.d. gaan zich organiseren in zogenaamde 'nieuwe sociale bewegingen', de nieuwe spreekbuizen van hun belangen (Hirsch, 1983).

Het theoretische belang van Hirsch's analyse van de moderne verzorgingsstaat in termen van 'nieuwe sociale bewegingen' is een nieuwe invulling van het begrip klassenstrijd. De klassenstrijd is niet langer een strijd tussen arbeiders en kapitaal-eigenaren, maar is een strijd tussen gefragmenteerde klassen. Hierin schuilt de bedreiging voor de benadering van Clarke, waardoor Clarke het hoofdstuk van Hirsch onder de noemer 'structureel-functionalistisch' plaatst.

In deze bespreking stond de visie centraal van Clarke op het verloop van het debat van de CSE. Daarbij zijn de hoofdstukken van Clarke, Holloway en Piciotto, en van Hirsch uitvoerig aan de orde gekomen. *The State Debate* bevat naast deze hoofdstukken nog hoofdstukken van Jessop, Barker, Piciotto, en van Holloway. Het hoofdstuk van Jessop benadert de staat met behulp van de begrippen 'accumulatie-strategie' en 'hegemonische projecten' (Jessop, 1983). De hoofdstukken van Barker en Piciotto plaatsen de analyse van de staat in internationaal perspectief (Barker, 1978; Piciotto, 1985). Het hoofdstuk van Holloway ten slotte probeert de alledaagse strijd in en rondom de staat in de analyse te betrekken (Holloway, 1980).

Afgezien van het inleidende hoofdstuk van Clarke zijn alle hoofdstukken eerder al gepubliceerd, bijvoorbeeld in de tijdschriften *Kapitalistate* en *Capital and Class*. *The State Debate* is mede hierom nog voor slechts twee groepen interessant. Ten eerste voor degenen die een aantal belangrijke artikelen op het gebied van de marxistische staats-theorie in één boek gebundeld willen zien. Ten tweede voor degenen die geïnteresseerd zijn in het debat van de CSE en in de positie die Clarke daarin heeft ingenomen.

Literatuur

- Barker, C., 1978; A Note on the Theory of Capitalist States, *Capital and Class*, 4, 1978, herdrukt in Clarke, S. (ed), 1991; *The State Debate*, MacMillan, London, 204-213.
- Clarke, S., 1977; Marxism, Sociology and Poulantzas's Theory of the State, *Capital and Class*, 2, 1977, herdrukt in Clarke, S. (ed), 1991; *The State Debate*, MacMillan, London, 70-108.
- Clarke, S., 1983; State, Class Struggle and the Reproduction of Capital, *Kapitalistate*, San Francisco, 11, 1983, herdrukt in Clarke, S. (ed), 1991; *The State Debate*, MacMillan, London, 183-203.
- Clarke, S.(ed), 1991; *The State Debate*, MacMillan, London.
- Hirsch, J., 1983; The Fordist Security State and New Social Movements, *Kapitalistate*, 10, 1983, herdrukt in Clarke, S. (ed), 1991; *The State Debate*, MacMillan, London, 142-156.
- Holloway, J. en S. Piciotto, 1977; Capital, Crisis and the State, *Capital and Class*, 2, 1977, herdrukt in Clarke, S. (ed), *The State Debate*, MacMillan, London, 109-141.
- Holloway, J. en S. Picciotto, 1978; Introduction: Towards a Materialist Theory of the State, uit Holloway, J. en S. Picciotto, 1978; *State and Capital, A Marxist Debate*, Edward Arnold Ltd, London.
- Holloway, J., 1980; The State and Everyday Struggle, *Cuanderos Politicos*, Mexico, 24, 1980, herdrukt in Clarke, S., 1991; *The State Debate*, MacMillan, London, 225-259.
- Jessop, B., 1977; Recent theories of the capitalist state, *Cambridge Journal of Economics* 1977, 1, 353-373.
- Jessop, B., 1983; Accumulation Strategies, State Forms and Hegemonic Projects, *Kapitalistate*, San Francisco, 11, 1983, herdrukt in Clarke, S. (ed), 1991; *The State Debate*, MacMillan, London, 157-182.
- Miliband, R., 1969; *The State in Capitalist Society*, Quartet Books, London/New York.
- Piciotto, S., 1985; The Internationalisation of Capital and the International State System, *CSE Conference Papers*, 1985, herdrukt in Clarke, S., 1991; *The State Debate*, MacMillan, London, 214-224.